

Trvajúci delikt a jeho špecifiká v civilnom práve na pozadí kompenzácie environmentálnych škôd

Novotná, M., Zoričáková, V.*

NOVOTNÁ, M., ZORIČÁKOVÁ, V.: Trvajúci delikt a jeho špecifiká v civilnom práve na pozadí kompenzácie environmentálnych škôd.** Právny obzor, 107, 2024, č. 3, s.263 – 284. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2024.3.03>

Continuing delict and its specifics in civil law based on environmental damage compensation. The article deals with a specific category of environmental torts, which have a permanent or continuing character, and which have their doctrinal or normative anchorage in the system of public law (especially criminal or administrative law), but no such anchorage is defined for the area of civil law. The authors try to deduce the position of these delicts within the tort law and their specifics from the fundamental basis and principles of tort law and its institutes and apply them in relation to environmental damage compensable by the mechanisms and means of tort law. Within the framework of environment-related injuries, particularly value-contradictory or specific approach-requiring attributes concerning the conditions for the establishment of a claim to compensation (the concept of the right to an adequate environment as a personality right, proving causality in personal injuries caused by environmental damage, the question of fault and illegality in the case of interference with the personality right to an adequate environment, etc.) are discussed.

Key words: *liability for environmental damage, environmental tort, permanent and continuing tort, damages, prescription*

Úvod

Tak ako sa neľahko čítajú informácie o kontinuálne sa zhoršujúcej klimatickej kríze a o jej čoraz závažnejších a častejších sa objavujúcich prejavoch v prírode a na kvalite životného prostredia, s rovnakým pocitom bezmocnosti prijímame správy o znečistení podzemných vôd, riek či ovzdušia človekom, ktoré sú buď výsledkom jeho podnikateľských aktivít, alebo nedbalého postoja k vlastnému okoliu. Znečistenie viacerých zložiek životného prostredia na východe krajiny PCB látkami¹, či v súčasnosti významne rezonujúce znečistenie rieky Slaná², alebo skládka vo Vrakuni³ sú len špičkou ľadovca spomedzi mnohých

* Doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD. univ. prof., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

JUDr. Veronika Zoričáková, PhD., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

** Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia grantového projektu APVV-20-0171 Konkurencia nárokov z deliktov a kvázideliktov v mimozmluvných vzťahoch a na pomedzí zmluvného a vecného práva.

¹ KAPLAN, M. *PCB na Zemplíne – budeme niekedy vedieť pravdu?* [online], 2020, cit. 19. 7. 2023. Dostupné na: <https://dennikn.sk/blog/2089254/pcb-na-zempline-budeme-niekedy-vediet-pravdu/>; FOLENTOVÁ, V. *Toxický odpad s PCB zamoruje východ aj po roku a pol mimoriadnej situácie, deťom ničí sluch a imunitu.* [online], 2021, cit. 19. 7. 2023. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2456612/toxicky-odpad-s-pcb-zamoruje-vychod-aj-po-roku-a-pol-mimoriadnej-situacie-detom-nici-sluch-a-imunitu-video/>; FOLENTOVÁ, V. *Testovali sme, koľko PCB je v krvi ľudí z okolia Chemka Strážske. V ohrození sú desiatitisíce dospelých aj detí.* [online], 2021, cit. 19. 7. 2023. Dostupné na: <https://dennikn.sk/2277397/testovali-sme-kolko-pcb-je-v-krvi-ludi-z-okolia-chemko-strazske-v-ohrozeni-su-desatisice-dospelych-aj-deti/>.

² VARGOVÁ, J. *Rieka Slaná je mŕtva. O nápravu žiada aj Maďarsko.* [online], 2022, cit. 19. 7. 2023. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/627098-ani-ryby-ani-raky-rieka-slana-je-mrtva/>.

³ HEBERTOVÁ, V. *Skládka vo Vrakuni sa dočká sanácie, toxíny v zemi však zostanú.* [online], 2015, cit. 19. 7. 2023. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/371449-skladka-vo-vrakuni-sa-docka-sanacie-toxiny-v-zemi-vsak-zostanu/>.

prípadoch kontaminácie spôsobených ľudskou aktivitou na našom území. Hoci dohľad nad zachovaním a udržaním priaznivého životného prostredia spadá primárne pod kompetenciu orgánov disponujúcich verejnou mocou, skôr pravidlom než výnimkou je nedostatočná a spravidla oneskorená odpoveď štátu na škodlivé ľudské zásahy a nastavený systém na realizáciu sanácie environmentálnych škôd je očami verejnosti považovaný za skostnateľný, pomalý a len málo efektívny.⁴ Spoločenské vnímanie problémov s kontamináciou však naberá úplne iný rozmer, ak sa alarmujúca kvalita zložiek životného prostredia začne negatívne prejavovať na ľudskom zdraví alebo je každodenný život dotknutého obyvateľstva obmedzovaný napríklad limitovaným prístupom k pitnej vode, zdraviu neškodlivému ovzdušiu či zákazom pestovania a zberu vlastnej rastlinnej produkcie.

V nasledujúcom texte sa preto pokúsime zamerať sa na paletu potenciálnych súkromnoprávných nárokov dotknutých osôb nepriaznivým životným prostredím, ak je kontaminácia pričítateľná konkrétnemu subjektu. Budeme sa snažiť dôvodiť, že nie pri každom z práv na odškodnenie v peniazoch sa ako podmienka jeho vzniku vyžaduje u oprávneného subjektu preukázateľné poškodenie zdravia. Samotná hrozba poškodenia zdravia alebo obmedzenie iných subjektívnych práv jednotlivca za špecifických podmienok zkladá právo na finančné odškodnenie pre zásah do práv na ochranu osobnosti.

Čitateľovu pozornosť upriamime okrem už spomenutého aj na vzájomný vzťah (konkurenciu) práv patriacich poškodenému na finančnú kompenzáciu.

Na ilustrovanom príklade environmentálnych škôd s negatívnym presahom do životnej sféry jednotlivcov poukážeme ešte na jednu typickú črtu deliktov obdobnej povahy, a to na ich trvajúci či pokračujúci charakter.

Teória trvajúceho a pokračujúceho deliktu nie je v oblasti civilného práva výraznejšie rozvinutá, na rozdiel od trestného práva, kde má v doktríne svoje pevné ukotvenie, pričom v rovine civilného práva je trvajúcim deliktom venovaná len okrajová pozornosť.

Do určitej miery môžeme v rámci doktríny prevziať z trestného práva teoretické dôvodenie, týkajúce sa trvajúceho deliktu. Kedy teda možno hovoriť z hľadiska civilného práva o trvajúcom delikte, kedy o pokračujúcom delikte, aká je hranica na ich rozlišovanie a aký majú význam pri vzniku a kompenzácii environmentálnych škôd?

Pri pokračujúcom delikte ide o situácie, keď v dôsledku protiprávneho konania vznikne určitý stav, ktorý je v rozpore s právom, ktorý následne škodca naďalej vedome udržiava alebo pri ktorom pokračuje vo svojej protiprávnej činnosti.

Pri trvajúcom delikte ide o obdobnú situáciu – t. j. trvajúci delikt je svojím spôsobom špecifický tým, že zásah do chráneného statku stále kontinuálne trvá (v praxi nie je výnimkou, že ide o významne dlhé obdobie, v niektorých prípadoch hovoríme aj o období desiatok rokov), avšak oproti pokračujúcemu deliktu s tým rozdielom, že vedomé udržiavanie protiprávneho stavu alebo pokračovanie v protiprávnej činnosti tu nie je prítomné, dôraz je tu kladený výlučne na protiprávne konanie, ktoré privedilo protiprávny stav, ktorý kontinuálne pretrváva.

⁴ VARGOVÁ, J. *Ľudia na Zemplíne neveria, že vláda vyrieši problém s PCB látkami*. [online], 2021, cit. 19. 7. 2023. Dostupné na: <https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/598351-ludia-v-zempline-neveria-ze-vlada-vyriesi-problem-s-pcb-latkami/>; VANČO, M. *Za znečistenie Slanej môžu zlyhania úradníkov a možno aj vykradnuté potrubie*. [online], 2022, cit. 19. 7. 2023. Dostupné na: <https://domov.sme.sk/c/22921740/rieka-slana-zneistenie.html>.

Bude zaujímavé sledovať, ako sa trvajúci či pokračujúci charakter deliktu prejaví v súvislosti s právami vznikajúcimi z tohto deliktu a či v tomto ohľade je možné pozorovať odlišnosti v porovnaní s „klasickým“ prípadom deliktov spočívajúcich v jednorazovom zásahu do života, zdravia alebo majetku dotknutých osôb.

1. Právo na primerané životné prostredie ako osobnostné právo

Hoci sú ľudský život, zdravie a telesná integrita čiastkovými zložkami osobnosti chránenými úpravou ochrany osobnosti (§ 11 – § 15 OZ), ak človeku vznikne ujma na tele alebo na zdraví, jej náhrada v peniazoch už spadá pod osobitný systém právnej regulácie (§ 444 OZ). Ak sa preto dotknutý subjekt chce domáhať náhrady ujmy na zdraví, ktorú utrpel napríklad v dôsledku kontaminácie ovzdušia, vody alebo pôdy, musí nájsť právny základ v podobe niektorej zo skutkových podstát zodpovednosti za škodu; táto časť nárokov a možného spektra skutkových podstát, do ktorých môže náhrada ujmy na zdraví spôsobená znečistením zložiek životného prostredia spadať, bude predmetom samostatnej časti tohto článku nižšie. V tejto časti sa však zamyslíme nad tým, či dotknutej osobe neprináleží samostatná ochrana aj v režime ochrany osobnostných práv alebo, naopak, či náhrada ujmy na zdraví rozsah dostupných prostriedkov nápravy nevyčerpáva.

Tzv. generálna klauzula ochrany osobnosti (§ 11 OZ) demonštratívne vymenúva základné zložky osobnosti, ktorým je poskytovaná právna ochrana podľa tohto súboru ustanovení. Aj keď sa medzi nimi, ako už bolo spomenuté, nachádza tiež zdravie, ujma na zdraví v podobe konkrétnych nepriaznivých dôsledkov podpisujúcich sa na zdraví jednotlivca (napríklad zdravotné ťažkosti osôb žijúcich v geografickej blízkosti environmentálnych záťaží prejavujúce sa ako poškodenie štítnej žľazy, výskyt ochorení ako cukrovka, rakovina, narušenie sluchových funkcií a podobne) sa odškodňuje iným zákonným mechanizmom, a tak je kumulácia náhrady ujmy na zdraví v peniazoch (§ 444 OZ) a práva na finančné zadosťučinenie podľa osobnostných práv (§ 13 OZ) v zásade vylúčená. Kumulácia je pochopiteľne vylúčená v tých prípadoch, v ktorých by finančné zadosťučinenie podľa § 13 OZ malo saturovať tie isté ujmy, aké saturuje právo na náhradu ujmy na zdraví podľa § 444 OZ. To však ešte automaticky nemusí znamenať, že vznik práva na náhradu ujmy na zdraví plošne vylučuje (akékoľvek) právo domáhať sa zadosťučinenia v peniazoch podľa osobnostných práv. Ak budeme vedieť v konkrétnom prípade identifikovať, že je environmentálnym zásahom dotknuté aj iné osobnostné právo poškodeného okrem jeho zdravia alebo telesnej integrity, náhrada ujmy na zdraví by v takom prípade dostupné zákonné prostriedky nápravy nemala vyčerpávať a, nazdávame sa, že by iné prostriedky nápravy nemala v sebe ani konzumovať.

Otvorenosťou generálnej klauzuly ochrany osobnosti zákonodarca zámerne katalóg čiastkových osobnostných práv nevyčerpáva, ale uvedomujúc si dynamickosť, premenlivosť a mnohotvárnosť ľudskej osobnosti ovplyvňovanou vývojom spoločenských podmienok, vedecko-technickým pokrokom, vývojom mravných názorov, kultúry, vzdelanosti, ale aj právneho vedomia⁵ kladie do osobitne výrazného popredia normotvornú

⁵ KNAP, K., ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O. *Ochrana osobnosti podľa občanského práva*. 4. podstatne preprac. a dopl. vyd. Praha : Linde, 2004, s. 69 – 70.

úlohu sudcovského práva.⁶ Generálna klauzula ochrany osobnosti v sebe tak môže obsahovať aj v nej výslovne nespomenuté osobnostné právo, demonštratívny výpočet explicitne vymenovaných zložiek osobnosti však dotvára čitateľovi zákona predstavu o tom, kam sa má výklad tejto všeobecnej skutkovej podstaty ochrany osobnosti uberať.⁷

Najvyšší súd SR v súčasnom období stále sa zvyšujúceho povedomia o vplyvoch človeka na životné prostredie a efektoch jeho kontaminácie spätne na jednotlivcov a pravdepodobne tiež inšpirovaný zahraničnou a nadnárodnou legislatívou a doktrínou⁸ svoje sudcovské právo pri vyplňovaní obsahu generálnej klauzuly ochrany osobnosti využil a vo svojom rozhodnutí⁹ v domácich podmienkach pravdepodobne prvýkrát poskytol ochranu špecifickému *osobnostnému právu jednotlivca na primerané životné prostredie*. V tomto rozhodnutí zatiaľ len vo všeobecných rysoch naznačil jeho približný obsah, keď uzavrel, že neprimerané imisie hluku, prašnosti a vibrácií prekračujúce závažné hygienické limity¹⁰ produkované stavebnou činnosťou developera môžu zasiahnuť do práva žalobcov na primerané životné prostredie. Slovom Najvyššieho súdu je integrálnou súčasťou tohto osobnostného práva právo na pokojné a nerušené užívanie obydľia, má však veľmi blízko tiež k právu na ochranu súkromného a rodinného života.

Najvyšší súd inšpirovaný Európskym súdom pre ľudské práva a výkladom Dohovoru začleňuje právo na primerané (lepšie povedané priaznivé) životné prostredie pod právo na súkromný a rodinný život. Kým takýto extenzívny výklad práva na rodinný život a na nedotknuteľnosť obydľia v článku 8 Dohovoru vzhľadom na uzavretý výpočet práv ukotvených v Dohovore dáva zmysel, otvorená generálna klauzula osobnosti v slovenskom Občianskom zákonníku poskytuje dostatočne široký priestor na to, aby sme právo na súkromie a rodinný život výkladom zbytočne neproporčne nenafukovali, ale priznali mu svojbytné postavenie.¹¹ Nazdávame sa, že dôvodom na jeho odčlenenie od práva na súkromie a na rodinný život je jeho rozdielny obsah. Podstatu tohto špecifického osobnostného práva tvorí právo každého na určitú kvalitu životného prostredia, ktorá jednotlivcovi umožňuje realizovať a uspokojovať jeho potreby a realizovať tak aj ostatné zložky jeho osobnosti (život, zdravie, dôstojnosť vrátane už spomenutého súkromia a rodinného života), ako aj

⁶ ONDŘEJOVÁ, E. *Ochrana osobnosti v common law a českém právu*. Praha : Leges, 2016, s. 186.

⁷ MELZER, F. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 211, s. 142.

⁸ Najvyšší súd v rozhodnutí výslovne spomína a cituje rozhodnutia ESJP vo veci Guerra a ostatní proti Taliansku z 19. februára 1998 a vo veci López Ostra proti Španielsku z 9. decembra 1994 v ktorých Európsky súd pre ľudské práva konštatoval porušenie článku 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“) v prvom prípade pre neposkytnutie informácií sťažovateľom zo strany verejných orgánov o možných rizikách života v blízkosti chemickej továrne a v druhom prípade pretože čistička odpadových vôd znečisťovaním prostredia na sťažovateľku negatívne vplývala výparmi pachov, plynov a hlučnosťou.

⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu SR z 30. apríla 2008, sp. zn. 5 Cdo 126/2007.

¹⁰ Dokonca v tomto konkrétnom rozhodnutí dospel k záveru, že o neoprávnený zásah do osobnostného práva môže ísť aj vtedy, ak hygienické limity neboli prekročené; k prvému predpokladu pozri ďalej.

¹¹ Právo na priaznivé životné prostredie ako relatívne novoobjavené dielčie osobnostné právo napríklad nie je výslovne spomenuté v starších európskych občianskych zákonníkoch, akým je ten nemecký alebo švajčiarsky, napríklad český občiansky zákonník však toto právo už výslovne v § 81 pomenúva a súčasne odlišuje od práva na súkromie. Takisto zastávame názor, že ide o samostatné, od práva na súkromie a práva na rodinný život oddelené čiastkové osobnostné právo.

iné slobody a práva priznané mu právnym poriadkom. Súčasťou tohto subjektívneho práva na priaznivé životné prostredie (v intenciách tohto práva ako súčasne základného práva podľa čl. 44 Ústavy SR) je najmä právo dýchať čistý vzduch, piť nezávadnú vodu, jesť neškodné potraviny, právo nebyť vystavený škodlivým vplyvom hluku a s tým spojeným právom na environmentálnu bezpečnosť, teda právom nebyť vystavený škodlivým vplyvom vibrácií, radiácie a im podobným externým vplyvom,¹² k akým pôsobenie toxických chemických či iných patogénnych látok nepochybne patrí. Touto cestou preto zvykne byť právo chápané ako predpoklad na užívanie a výkon ostatných ľudských práv.¹³ Dotknuté osoby nekvalitnými zložkami životného prostredia tak nemôžu realizovať svoje ďalšie práva a rozvíjať svoju osobnosť rovnakým spôsobom a rovnako neobmedzene, ako iné subjekty nežijúce v blízkosti podobnej environmentálnej záťaže. Ak sa vrátíme k pôvodne ilustrovaným príkladom environmentálnych záťaží v podobe rôznych foriem znečistenia priamo ovplyvňujúcich život ľudí žijúcich v ich regionálnej blízkosti, v porovnaní so skutkovou situáciou, v ktorej Najvyšší súd pomenoval zásah do osobnostného práva žalobcu v spomenutom rozhodnutí, ide v tomto prípade o porovnateľne závažnejší a intenzívnejší zásah do osobnosti zasiahnutých jednotlivcov. Ak preto v dôsledku znečistenia niektorej zo zložiek prostredia subjektom, ktorému je znečistenie pričítateľné, dôjde k zásahu do osobnostnej sféry jednotlivcov, majú voči nemu právo na finančné zadosťučinenie v peniazoch aj v prípade, ak sa (ešte alebo vôbec) kontaminácia neprejavila na ich zdravotnom stave, a to za splnenia nasledujúcich zákonných predpokladov.

2. Protiprávnosť zásahu do práva na priaznivé životné prostredie

Prvým predpokladom vzniku práva na náhradu nemajetkovej ujmy na osobnostnom práve je zásah do osobnostného práva. Poškodení budú musieť vedieť preukázať, v akom konkrétnom správaní alebo aktivite zodpovedného subjektu dochádza k zásahu do ich osobnostného práva. Nestačí však, že sa zásah nepriaznivo dotkol jednotlivcov na ich právach, ale zásah musí byť súčasne neoprávnený. Výklad poskytovaný judikatúrou Najvyššieho súdu v otázke, čo znamená neoprávnený zásah, nie je vždy úplne konzistentný a v niektorých rozhodnutiach najvyšší súd preferuje širší výklad, v ktorého zmysle je neoprávneným každý zásah objektívne spôsobilý spôsobiť ujmu na osobnostnom práve.¹⁴ Naznačenej argumentácii sa dá rozumieť do tej miery, že aj osobnostné právo je právom absolútnym, pričom pre delikty zasahujúce do absolútnych práv je špecifické to, že poškodený nemusí preukazovať porušenie konkrétnej zákonnej povinnosti, ktorá viedla k spôsobeniu jej ujmy. Výplýva to z povahy absolútného práva, ktorému korešponduje povinnosť ostatných subjektov nezasahovať doň. Táto povinnosť nezasahovať do absolútnych práv iných nemusí byť právnym poriad-

¹² TOMOSZKOVÁ, V., TOMOSZEK, M. Esenciální obsah práva na příznivé životní prostředí. In MÜLLEROVÁ, H. a kol. *Právo na příznivé životní prostředí: Nové interpretační přístupy*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 138 – 139. Dostupné na: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/books/Mullerova-Pravo_na_priznive_zivotni_prostredi.pdf.

¹³ DOLEŽAL, T., DOLEŽAL, A. In MELZER, F., TÉGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek I. § 1 – 117. Praha : Leges, 2013, s. 521.

¹⁴ Napr. rozsudok Najvyššieho súdu SR z 31. januára 2011, sp. zn. 1 Cdo 113/2009.

kom konkretizovaná formou ukotvenia špecifickej povinnosti, pretože sa vychádza z toho, že obsah absolútnych práv je všeobecne známy.¹⁵ Preto ak je do absolútneho práva predsa len zasiahnuté, je zrejmé, že povinnosť nezasahovať bola porušená a zásah bol protiprávny.¹⁶ S týmto chápaním protiprávnosti pri zásahu do absolútneho práva korešponduje časť domácej judikatúry o priznaní finančného zadosťučinenia.

Nazdávame sa, že aj v rovine ochrany osobnostných práv neoprávnený zásah znamená protiprávny zásah v tom zmysle, ako je protiprávnosť chápaná v rámci zodpovednosti za škodu. Hoci na vyvodenie zodpovednosti za zásah do osobnosti nie je potrebná existencia konkrétneho zákonného zákazu (tento vyplýva už z absolútnej povahy osobnostného práva a korešpondujúcej povinnosti ostatných nezasahovať doň), neoprávneným nebude taký zásah, ktorý zákon dovoľuje. V intenciách skutkového stavu v rozhodnutí Najvyššieho súdu o zásahu do práva na primerané životné prostredie bola protiprávnosť naplnená nedodržaním noriem správneho práva a nimi stanovených záväzných hygienických limitov. Produkcovaním hluku a vibrácií mimo dovoľeného časového rámca a nad prípustnú mieru horného kvantitatívneho limitu sa jeho správanie stalo protiprávnym.

Nerešpektovanie hygienických noriem alebo iných štandardov či ochranných opatrení správneho práva, ktorých hlavným účelom je práve ochrana človeka a prírody pred znečistením je klasickým, až samozrejším príkladom protiprávneho zásahu. Zaujímavé však je tvrdenie Najvyššieho súdu o tom, že zásah je neoprávnený aj v prípade, ak by boli hygienické limity splnené, no napriek tomu vzhľadom na konkrétne okolnosti je správanie zodpovedného subjektu v rozpore s objektívnym právom s odkazom na § 127 ods. 1 OZ (vecnoprávny zákaz imisií) a § 415 (všeobecná prevenčná povinnosť) a tiež § 420a Občianskeho zákonníka (objektívna zodpovednosť za škodu spôsobenú prevádzkovou činnosťou). Okrem toho, že protiprávnym je aj taký zásah, ktorý je v rozpore s normami súkromného práva (§ 127, § 415 OZ), Najvyšší súd podľa našej mienky veľmi trefne vyzdvihuje druhý možný variant neoprávnenosti zásahu do osobnosti aj v prípade, ak z pohľadu deliktneho práva nie je protiprávny. Za predpokladu, že subjekt svojím konaním alebo aktivitou naplní niektorú z objektívnych skutkových podstát zodpovednosti za škodu, napríklad už zmieňovanú skutkovú podstatu zodpovednosti za prevádzkovú činnosť, bez ohľadu na to, či dodržal alebo nedodržel všetky limity stanovené normami verejného práva by mal znášať zodpovednosť za vzniknuté ujmy. V opačnom prípade by sme sa dostali do hodnotovo rozpornej situácie, ak by zodpovedný subjekt v prípade naplnenia niektorej z objektívnych skutkových podstát síce mal znášať všetky *majetkové* dôsledky v podobe spôsobenej škody, z náhrady nemajetkovej ujmy zásahom do osobnostného práva by však vyviazol pre požiadavku protiprávnosti zásahu do chráneného statku.

V otázke kompenzovateľnosti náhrady nemajetkovej ujmy, k čomu finančné zadosťučinenie smeruje, sa žiada ešte sa zamyslieť nad tým, či niet takého dôvodu, pre ktorý by bola náhrada nemajetkovej ujmy obmedzená len na prípady protiprávneho konania zodpovedného

¹⁵ KOZIOL, H. *Österreichisches Haftpflichtrecht. Band I. Allgemeiner Teil.* 4. vyd. Wien : Jan Sramek Verlag 2020, s. 285 – 286.

¹⁶ MELZER, F. Nová úprava základní skutkové podstaty deliktní odpovědnosti v českém práve. In JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M. (eds.) *Náhrada škody ako prostriedok nápravy v súkromnom práve.* Praha : Leges, 2016, s. 182.

subjektu a či neexistuje rozumný dôvod na to, aby bola jej náhrada pri objektívnej zodpovednosti vylúčená. Nazdávame sa, že odpoveď na otázku predpokladov vzniku nároku na náhradu finančného zadosťučinenia budeme v úprave ochrany osobnosti hľadať márne. Doktrína a časť judikatúry síce tradične určité princípy vo vzťahu k predpokladom z úpravy ochrany osobnosti dovodzuje,¹⁷ jasnú oporu v tejto časti zákona však, nazdávame sa, nájsť nemožno. Podľa našej mienky nie je dokonca vylúčené, aby jednotlivé prostriedky ochrany osobnosti vyžadovali splnenie vzájomne odlišných predpokladov.¹⁸ Právo na náhradu zadosťučinenia v peniazoch je na rozdiel od ostatných prostriedkov nápravy typickým deliktNOPrávnym inštitútom, jeho hlavnou funkciou je saturovanie („náhrada“) spôsobenej ujmy. Z toho vyvodzujeme, že by sa finančné zadosťučinenie malo priznávať za rovnakých podmienok (t. j. predpokladov) a v rovnakých situáciách, ako škoda majetková, ibaže by existoval výnimočný dôvod na vyňatie niektorých druhov nárokov z celého dostupného spektra, ako to zákonodarca napríklad robí pri objektívnej skutkovej podstate zodpovednosti za škodu na prevzatej veci, kde výslovne náhradu limituje iba na škodu týkajúcu sa samotnej veci (§ 421 OZ). Právo na finančné zadosťučinenie tzv. sekundárnych obetí, ktorí utrpeli ujmu smrťou blízkeho človeka, sa však bežne priznáva voči prevádzkovateľom motorových vozidiel (§ 427 OZ) osobám zodpovedným z titulu zodpovednosti za prevádzkovú činnosť (§ 420a OZ), či dokonca objektívne zodpovednému správcovi cesty podľa cestného zákona (z. č. 135/1961 Zb.)¹⁹. Ak niet dôvodu na vylúčenie náhrady nemajetkovej ujmy sekundárnym obetiam v prípadoch objektívnej zodpovednosti všeobecne, niet dôvodu vylučovať právo na finančné zadosťučinenie zo spektra náhrady len z toho dôvodu, že ide o zásah do iného osobnostného práva. Tobôž nie vtedy, ak práve životné prostredie je jedným z tých chránených statkov, ktorých sa riziko spojené s prevádzkou či už obsahovo v zmysle § 420a OZ, alebo prevádzkou motorových vozidiel či prevádzkou zvlášť nebezpečnej povahy môže priamo dotýkať a ktoré je popri živote a zdraví a majetku osôb rovnako ohrozeným (a tiež rovnako hodným ochrany) absolútnym statkom. Zásah do osobnostného práva je preto potrebné vykladať buď ako protiprávnosť v zmysle pravidiel deliktneho práva, alebo aj ako naplnenie niektorej z objektívnych skutkových podstát zodpovednosti za škodu, hoci tieto pre vznik zodpovednosti za škodlivý následok protiprávne konanie zodpovedného subjektu nevyžadujú.

3. Ujma na osobnostnom práve na priaznivé životné prostredie vs. ujma na zdraví

Predpoklad vzniku ujmy a nielen hrozba jej vzniku je predpokladom pre vznik práva na finančné zadosťučinenie. Snažili sme sa dôvodiť, že právo na životné prostredie je

¹⁷ VOZÁR, J. In ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2019, s. 84; KEREČMAN, P. Právo na primerané zadosťučinenie a náhradu nemajetkovej ujmy v slovenskom právnom poriadku (2. časť – dokončenie). In *Justičná revue*. Roč. 58, 2006, č. 10, s. 1431; uznesenie Najvyššieho súdu SR z 6. júna 2016, sp. zn. 3Cdo 293/2015 alebo uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 17. februára 2011, sp. zn. 5 Cdo 265/2009.

¹⁸ K tomu podrobnejšie ZORIČÁKOVÁ, V. Protiprávnosť a zavinenie ako predpoklady vzniku práva na náhradu nemajetkovej ujmy sekundárnych obetí v peniazoch? In NOVOTNÁ, M. (ed.) *Ujma zo straty ľudského života a jej náhrada v súkromnom práve*. Bratislava : Veda, 2022, pozn. č. 6.

¹⁹ Rozsudok Krajského súdu Bratislava z 20. februára 2013, sp. zn. 4Co/470/2011.

samostatné dielčie osobnostné právo odlišné od zdravia, ktoré je slovenským právnym poriadkom tak či onak chránené primárne deliktinou úpravou zodpovednosti za škodu. Pre vznik ujmy na tomto špecifickom osobnostnom práve preto nie je potrebné, aby nastali následky v podobe ujmy na zdraví. Pri zásahu v podobe znečistenia vody, pôdy alebo ovzdušia optikou už uvedeného k ujme na osobnostnom práve na primerané životné prostredie dochádza už tým, že nepriaznivé životné prostredie jednotlivcov žijúcich v dotknutom regióne ich obmedzuje v realizácii ich osobnosti a ďalších súvisiacich práv a slobôd spojených so strachom zo vzniku, resp. zhoršenia vážnych zdravotných ťažkostí. Pomenovaná ujma je ujmom nemajetkovou a okrem toho, že je ťažko (ak vôbec) objektívne preukázateľná a uchopiteľná, už len samotná jej identifikácia na rozdiel od poškodenia zdravia môže byť pre abstraktnosť nemajetkovej ujmy ako takej v súdnom konaní pomerne problematická. Prítomnosť nemajetkovej ujmy u jednotlivcov bude preto potrebné zistiť na základe objektivizovaných kritérií vzhľadom na okolnosti daného prípadu.

Nemajetková ujma ako ujma na absolútnom statku (osobnostnom práve) pri tomto type zásahu sa môže navonok prejavovať ako pocity stresu a pretrvávajúce obavy, až úzkosť o svoje zdravie alebo o zdravie svojej rodiny, pocity diskomfortu pri zákaze používania vody z vlastnej studne, pri zákaze pestovania plodín alebo kvetín na vlastnom pozemku alebo chovu domácich zvierat. Pri určovaní toho, v čom nemajetková ujma spočíva možno vychádzať z prezumpcie, že tieto obmedzenia v životoch dotknutých osôb znečistením spôsobujú každému jednotlivcovi nemajetkovú ujmu, ak sa znečistenie skutočne priamo dotýka ich života a vlastnej osobnej sféry. To znamená, že by existujúca kontaminácia mala priamo vyvolávať u poškodeného hrozbu nástupu nepriaznivých zdravotných dôsledkov alebo sa ho inak priamo na právach dotýkať a v porovnaní s iným bežným človekom žijúcim v nekontaminovanom prostredí by mal byť poškodený pre vznik práva na náhradu obmedzovaný na rozvíjanie svojej osobnosti (bežný človek môže používať vodu z vlastnej studne, užívať vlastnú pôdu, nečelí čiastočnému zákazu vychádzania či zákazu chovania zvierat). Na druhej strane nebude postačujúce to, ak blízka rieka je trvalo znečisťovaná, v dôsledku čoho hynie v nej žijúce živočíšstvo, no pre obyvateľstvo žijúce v geografickej blízkosti táto kontaminácia priamo nepredstavuje žiadnu reálnu hrozbu na jeho právach. V tejto súvislosti český najvyšší správny súd napríklad nevyhovel žalobe, ktorou sa jednotlivec domáhal nápravy z dôvodu zásahu do jeho práva na priaznivé životné prostredie, keď sa snažil žalobou napadnúť opatrenie všeobecnej povahy v národnom parku podieľajúce sa na úhyne kriticky ohrozeného druhu perlorodky riečnej.²⁰ Dotknutý obyvateľ by sa preto nemal vedieť žalobou úspešne domáhať finančného zadosťučinenia len z dôvodu, že v znečistenej rieke Slanej dochádza k masívnemu úhynu rakov a rýb alebo že kontaminácia spôsobuje ťažkosti lesnej zveri.

²⁰ Rozsudok Najvyššieho správneho súdu ČR z 13. októbra 2010, sp. zn. 6 Ao 5/2010. Hoci v tomto konkrétnom prípade sa Najvyšší súd priamo nezaoberal právom na priaznivé životné prostredie ako osobnostným právom žalobcu, zdôvodnenie je podľa nás argumentačne prenositeľné aj do súkromnoprávných sporov o ochranu osobnosti.

Nakoniec sa žiada iba dodať, že v prípade, ak sa skutočne kontaminácia prejaví negatívnym spôsobom aj na zdraví dotknutého jednotlivca, tento následok a vzniknuté právo na náhradu ujmy na zdraví v sebe nekonzumuje právo vzniknuté zo zásahu do práva na primerané životné prostredie. Zdravie je iným chráneným statkom, ktorému sa v našom civilnom práve poskytuje osobitná ochrana a kompenzácia ujmy na zdraví by sa tak nemala nijako dotýkať práva na finančné zadosťučinenie, pretože ide o zásah do ďalšieho osobnostného práva a nemala by nijako ovplyvňovať ani jeho výšku.

V prípade vzniku ujmy na zdraví je táto ujma spravidla kompenzovaná prostredníctvom mechanizmov deliktneho práva, a nie cez inštitút osobnostných práv. Uvedené predpokladá subsumpciu konkrétneho skutkového stavu poškodenia zdravia kontaminovanými zložkami životného prostredia pod niektorú z úvahy prichádzajúcich skutkových podstát zodpovednosti za škodu. Aplikácia skutkovej podstaty zodpovednosti za škodu spôsobenú zavineným protiprávnym konaním (§ 420 OZ) je vhodným prostriedkom v prípade, ak možno vo vzťahu k zodpovednému subjektu identifikovať protiprávne konanie a zároveň ustáliť zavinenie. Problematické je takéto ustálenie pri starých environmentálnych záťažiacich, a to tak vzhľadom na časový faktor (odhliadnuc od problému premlčania), príp. vzhľadom na komplikovanosť nástupníckych vzťahov zodpovedných subjektov.

Ako vhodnejší prostriedok sa v prípade (nielen starých) environmentálnych záťaží v rámci deliktneho práva javia skutkové podstaty objektívnej (sprísnenej) zodpovednosti za škodu, kde OZ pričítava zodpovednosť za spôsobenú škodu bez potreby preukazovania protiprávneho konania škodcu alebo jeho zavinenia, pričom do úvahy prichádza buď skutková podstata zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkovou činnosťou (§ 420a OZ), alebo zodpovednosť za škodu spôsobenú zvlášť nebezpečnou prevádzkou (§ 432 OZ). Nevyhnutnosťou je, samozrejme, aby kontamináciu zložiek životného prostredia boli naplnené predpoklady týchto skutkových podstát. Zodpovednosť a povinnosť nahradiť spôsobenú ujmu na zdraví vzniká prevádzkovateľovi danej prevádzky ako subjektu, ktorý vytvára riziko danej činnosti a finančne, prípadne inak z tohto rizika profituje, pričom poškodený je oprávnený uplatňovať právo na náhradu škody, ktorá mu vznikla z dôvodu, že bol vystavený vplyvu realizácie tohto rizika.

4. Problém príčinnej súvislosti v prípadoch ujmy spôsobených environmentálnymi poškodeniami

4.1 Mechanizmus ustálenia kauzality vzhľadom na neistý kauzálny priebeh

Predpoklad príčinnej súvislosti, predovšetkým preukázanie danosti kauzálneho nexu – či už vo vzťahu k ujme na práve na primerané životné prostredie alebo k ujme na zdraví – je v prípade deliktov s environmentálnym pozadím neuralgickým bodom ustálenia nároku na kompenzáciu spôsobenej ujmy.

Ako bolo komunikované v predošlom texte, právny základ na kompenzáciu ujmy, ktorá vznikla na pozadí kontaminácie zložiek životného prostredia, môže variať od zodpovednosti založenej na zavinení cez sprísnené skutkové podstaty zodpovednosti za

škodu až k zodpovednosti za zásah do osobnostného práva na priaznivé životné prostredie. Nielen právny základ uplatňovania nárokov, ale aj povaha ujmy zasiahnutého statku (právo na priaznivé životné prostredie vs. zdravie) má výrazný vplyv na otázky kauzality a problémy, ktoré v rámci týchto kategórií ujm generuje.

Keďže v civilnom konaní (v rámci ktorého sa rozhoduje o náhrade spôsobenej škody) sa za zistenú skutočnosť považuje taká skutočnosť, ktorá je v zmysle zásady voľného hodnotenia dôkazov v súdnom konaní považovaná sudcom za preukázanú (odhliadnuc od skutočností, ktoré sú notoricky známe a ktoré nie je potrebné dokazovať – tzv. notoriety), práve špecifiká kategórie deliktov, ktoré sa zvyknú označovať ako *toxic torts*, generujú najmä u ujem na zdraví spôsobených kontinuálnym pôsobením škodlivej (chemickej) látky ne jeden problém pri určení skutočnej príčiny vzniku určitého konkrétneho poškodenia zdravia (ochorenia).

Dôkaz je totiž založený na javoch vnímateľných ľudskými zmyslami, či už prostredníctvom priameho pozorovania, alebo usudzovania. U *toxic torts* spôsobených kontinuálnym vystavením poškodených subjektov negatívne pôsobeniu určitej toxickéj látky, uvedené javy, vnímateľné ľudskými zmyslami (a vedúce k poškodeniu zdravia) spravidla absentujú (ľudské zmysly nie sú uspôsobené na zmyslové zachytenie a vnímanie takéhoto pôsobenia škodlivej látky), preto nie je vždy jednoduché odlišiť koreláciu od kauzality. Navyše, k presnému zisteniu príčinnej súvislosti neprispieva ani časový sled udalostí, pretože ujma na zdraví sa môže prejavovať až po uplynutí dlhšej doby, pričom do úvahy je potrebné vziať i fakt, že rovnaký nepriaznivý následok (vznik určitej špecifickej ujmy na zdraví) môže byť spôsobený nielen pôsobením škodlivej látky v prostredí, ale i inou príčinou, príp. náhodným súbehom príčiny s expozíciou pôsobenia toxickéj látky. Výsledky, ktoré použitie tradičných metód ustálenia kauzality používaných v našom právnom poriadku následne generuje (najmä požiadavka preukázovania kauzality s mierou „istoty“, resp. s vysokou mierou pravdepodobnosti blížiacej sa istote, požiadavka „priamosti“ a „bezprostrednosti“ príčinnej súvislosti), môžu mať negatívny vplyv na priznanie nárokov na náhradu spôsobenej ujmy, a to aj napriek tomu, že by sa nepriznanie daného nároku nejavilo v danom prípade vzhľadom na objektívne skutočnosti správdzajúce typicky vznik takýchto ujm ako spravodlivé.

Z uvedeného dôvodu sa v prípadoch *toxic torts* aktivujú snahy o nahradenie tradičných mechanizmov preukázovania kauzality, ktoré sú spravidla založené na javoch vnímateľných ľudskými zmyslami formou priameho pozorovania alebo usudzovania, takými mechanizmami, ktoré sú spôsobilé vhodnejšie vážiť záujmy a statky škodcu a poškodeného v týchto prípadoch (najmä neistej kauzality).

Ako vhodný sa ukazuje mechanizmus dokazovania na základe určitých objektivizovaných kritérií, ktoré môžu byť použité na preukázanie existencie kauzality medzi príčinou (pôsobenie škodlivej látky v životnom prostredí a expozícia obyvateľstva tejto látky) a účinkom (ujma najmä na zdraví) a ktoré majú na základe vedeckých metód skúmania a za použitia štatistických metód hodnotenia preukázať, či určitá štatisticky významná asociácia v rámci populácie medzi expozíciou určitej toxickéj látky a výskytom určitého ochorenia umožňuje záver o existencii príčinnej súvislosti.²¹

²¹ HILL, A. B. The Environment and Disease: Association or Causation? *Proceedings of the Royal Society of Medicine*, 1965, 58 (5), s. 295.

V tomto kontexte možno poukázať napr. na manuál WHO pre hodnotenie kauzality pri škodlivých následkoch očkovania²², ktorý vychádza primárne z tzv. Bradford Hillových kritérií používanými v epidemiológii pre stanovenie kauzality.²³ Ide o súbor deviatich kritérií, ktoré sú využiteľné pri stanovení epidemiologických dôkazov o kauzálnom vzťahu medzi predpokladanou príčinou a pozorovaným účinkom a ktoré sa využívajú v rámci výskumu verejného zdravia. Žiadne z týchto kritérií nemožno považovať za nevyhnutnú podmienku kauzality, práve naopak, uvedené kritériá je potrebné posudzovať vo vzájomnej súvislosti, a vždy je potrebný individuálny prístup ku každej jednej situácii.²⁴ Medzi uvedené kritériá patria²⁵:

1. sila asociácie – veľmi silná asociácia so zvýšením rizika choroby svedčí o kauzalite, i keď slabá ju nevylučuje;
2. konzistencia – podobnosť výsledkov v rôznych vedeckých štúdiách podporuje kauzalitu (najmä v retrospektívnych a prospektívnych epidemiologických štúdiách);
3. špecificita faktora – ak je faktor asociovaný so špecifickou formou choroby, svedčí tento jav pre kauzalitu;
4. časová postupnosť – príčina predchádza v čase následok;
5. biologický gradient – kauzalitu podporuje výskyt lineárnej závislosti medzi množstvom faktoru a frekvenciou alebo závažnosťou choroby;
6. plauzibilita – pôsobenie faktoru by malo byť vysvetliteľné súčasnými znalosťami o biologických mechanizmoch choroby;
7. koherencia – nerozpornosť dát medzi odlišnými rovinami štúdií podporuje kauzalitu;
8. experimentálny dôkaz - kauzalitu podporuje v prípade uskutočniteľnosti aj experiment, v ktorom sa posilní alebo oslabí faktor a táto zmena je nasledovaná aj zmenou frekvencie či ťažkosti choroby;
9. analógia – ak chýbajú niektoré iné dôkazy, môže byť analógia použitá ako jedno z pomocných kritérií.

Pre korektnosť je potrebné uviesť, že napriek tomu, že tieto kritériá sú v oblasti verejného zdravotníctva asi najčastejšie používanou metódou interpretácie vedeckých dôkazov kauzality, objavujú sa i názory o vedeckom prekonaní tejto metódy, najmä z dôvodov obsahovej nejednoznačnosti, vágnosti a nepresnosti kritérií²⁶, resp. požiadavky na ich prehodnotenie vzhľadom na čas ich vzniku a posun v mechanizmoch

²² Pozri <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259959/9789241513654-eng.pdf>.

²³ DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 206

²⁴ Sám Hill však nedáva žiadny návod, akým spôsobom vážiť jednotlivé kritériá, rovnako nešpecifikuje, aké výsledky a ktorých skúmaní by mali byť podkladom pre vyššiu či nižšiu mieru smerujúcu k rozhodnutiu o ustálení kauzality.

²⁵ Uvádzané podľa DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2016, s. 205, 206.

²⁶ Pozri napr. ROTHAM, K. J., GREENLAND, S. Causation and causal inference in epidemiology. In *American Journal of Public Health*. Roč. 95, 2005, č. 1, s. 144 – 150. HAACK, S. Correlation and causation. The „Bradford Hill criteria“ in epidemiological, legal and epistemological perspective. In MARTÍN-CASALS, M., PAPAYANNIS, D. M. *Uncertain Causation in Tort Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2016.

skúmania kauzality.²⁷ Opatrný postoj treba pravdepodobne zaujať aj voči miere využiteľnosti týchto kritérií v právnych vedách, keďže Hill sa pri tvorbe daných kritérií sústredil na oblasť verejného zdravia a nepomýšľal na dôsledky ich využitia v oblasti deliktneho práva. Opatrnosť by sa mala týkať najmä rešpektovania limitov ich použitia v zmysle, že nejde o vyčerpávajúci výpočet zohľadňovaných kritérií, že tieto kritériá netvorí nevyhnutnú podmienku ustálenia kauzality a že nejde o jediný možný prístup k stanoveniu kauzality, ktorý by vylučoval iné prístupy.²⁸ Napriek tomu však Hillova myšlienka o tom, že určitá štatistická pravdepodobnosť v epidemiológii môže indikovať kauzalitu, sa ukázala atraktívnou aj pre právo a súdnu rozhodovaciu prax a Bradford Hillove kritériá práve v oblasti toxic torts napomáhajú preklenúť problém neistej kauzality²⁹, keď epidemiologický dôkaz pozitívnej asociácie môže naznačovať kauzálne prepojenie, využiteľné aj v práve.³⁰

4.2 Nahradenie požiadavky preukázania kauzality s „istotou“

Keďže ľudské telo je veľmi komplikovaný mechanizmus a vznik mnohých ochorení je výsledkom kombinácie viacerých faktorov (genetických, environmentálnych, behaviorálnych a pod.), nie je vždy možné ustáliť, že určitá príčina viedla s istotou k vzniku daného ochorenia (o to viac v prípadoch trvajúcich deliktov environmentálnej povahy).

Z hľadiska tradičných prístupov slovenskej rozhodovacej praxe, pre ktorú vo väčšine prípadov nepostačuje na preukázanie kauzality iba pravdepodobnosť príčinnosti, či okolností nasvedčujúcich jej existencii, príp. sa vyžaduje preukázanie miery pravdepodobnosti hraničiacej s istotou, predstavuje tento prístup zásadný zásah do práva poškodeného na náhradu spôsobenej ujmy a ako taký je najmä vo vzťahu k ujám na zdraví (kde zdravie spolu so životom tvoria statky najvyššej hodnoty), ale aj vo vzťahu k právu na priaznivé životné prostredie v moderných deliktých systémoch modifikovaný pre určité

²⁷ Pokroky v genetike, molekulárnej biológii, toxikológii, vede o expozícii a štatistike zvýšili analytické schopnosti a možnosti pri skúmaní potenciálnych vzťahov medzi príčinou a účinkom a viedli k lepšiemu pochopeniu zložitosti vzniku a vývoja ľudských chorôb. Dostupnosť týchto ďalších (modernizovaných) nástrojov na odvodzovanie príčinných súvislostí si následne vyžadujú prehodnotenie toho, ako by sa malo interpretovať každé Bradford Hillovo kritérium pri posudzovaní rôznych typov údajov nad rámec klasických epidemiologických štúdií. FEDAK, K., M., BERNAL, A., CAPSHAW, Z. A., GROSS, S. Applying the Bradford Hill criteria in the 21st century: how data integration has changed causal inference in molecular epidemiology. In *Emerging Themes in Epidemiology*. 2015, 12.

²⁸ NEUTRA, R. R., CRANOR, C. F., GEE, D. The use and misuse of Bradford Hill in U.S. tort law. In *Jurimetrics*, Vol. 58, 2018, č. 2, s. 161 – 162. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/26771494>.

²⁹ Hojne sú využívané najmä v *toxic torts cases* v USA tak na federálnej ako aj štátnej úrovni.

³⁰ Hillove kritériá sa typicky využívajú v toxic torts v kontexte judikovanom v roku 1993 v rozhodnutí Najvyššieho súdu USA v prípade *Daubert vs. Merrell Dow Pharmaceuticals* (navrhovatelia - dve maloleté deti a ich rodičia, vo svojej žalobe proti odporcovi – farmaceutickej firme tvrdili, že vážne vrodené chyby detí boli spôsobené prenatálnym požitím lieku Bendectin ich matkou, ktorý predával odporca), pričom tieto pravidlá boli v roku 2000 zakotvené do pravidla 702 (Testimony by Experts) Federal Rules of Evidence. Dovtedy súdna rozhodovacia prax v USA vychádzala z hodnotiaceho testu vyplývajúceho z rozhodnutia *Frye vs. United States* z roku 1923, ktorý sa sústredil výlučne na štandard „všeobecnej akceptácie“ dostupných poznatkov.

kategoríe prípadov špecifickými inštitútmi – buď znížením miery dôkazu, obrátením dôkazného bremena preukazovania príčinnej súvislosti, alebo uplatňovaním doktríny straty šance.³¹

V konečnom dôsledku doktríny zníženia miery dôkazu a straty šance (opúšťajúce v špecifických prípadoch požiadavku 100 % preukazovania kauzality) využíva tak slovenská súdna prax ako aj česká súdna prax, ktorá je nášmu právnomu prostrediu najbližšia. dokonca boli tieto prístupy v ČR i ústavnoprávne judikované.

Potrebu osobitného riešenia nerovnovážneho postavenia subjektov vo vzťahu k miere dôkazu o existencii príčinnej súvislosti boli dokonca formulované českým³² i slovenským ústavným súdom.³³

³¹ Bližšie k doktríne straty šance pozri DOLEŽAL, T., DOLEŽAL, A. Problematika využitií teorie ztráty šanci. In *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. Vol. 7, 2017, č. 1, s. 44 – 55. Dostupné na: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/135/123>; MELZER, F. Doktrína ztráty šance v recentní judikatuře českého ÚS a NS. In NOVOTNÁ, M., ZORIČÁKOVÁ, V. *Náhrada nemajetkovéj ujmy pozostalých a osobitosti nároku na náhradu nemajetkovéj ujmy v medicínském práve v podmienkach slovenského a českého práva*. Bratislava: TINCT, 2021, s. 6 – 19, SKLENÁROVÁ, M. Prípustnosť náhrady „stratenej šance“ v slovenskom deliktnom práve. In *Súkromné právo*. 2022, č. 6.

³² K záverom (vo vzťahu špecificky k medicínskej zodpovednosti) pozri napr. usnesení ÚS z 12. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1919/08, ktoré aplikovalo ešte pôvodnú právnu úpravu Občianskeho zákonníka z roku 1964, ktorý je u nás stále účinný a ktoré v rámci obiter dictum formuluje dôvody v prospech konceptu straty šance: „Závěry nalézacího soudu stran „stoprocentního“ prokázání objektivní příčinné souvislosti se jeví Ústavnímu soudu jako neredálné, neboť nedosažitelné a neudržitelné. Určovat v lékařských postupech jednoduchý vztah příčiny a následku je samo o sobě velmi obtížné. Podstatou lékařství je vlastně vstupovat do celého řetězce příčin a následků, do procesů, které probíhají v lidském těle, a vnějším zásahem tyto procesy ovlivňovat, měnit jejich směr, působení atd. Zásah lékaře tak vlastně sám o sobě mění „přirozený běh věcí“ v lidském těle, zasahuje do komplexních vztahů příčin a následků. I v případě aktivního jednání lékaře, který zvolí určitý léčebný postup, je velmi obtížné, ba vyloučené stanovit, zda tento postup byl nade vše rozumnou pochybnost jedinou možnou příčinou škodlivého stavu, který nastal. O to obtížnější je to v případě opomenutí, kdy lékař nezvolí postup, který na základě soudobých a dostupných znalostí lékařství zvolit mohl a měl. Prokázat, že právě a pouze toto opomenutí tvoří se škodlivým důsledkem ničím nenarušený vztah, je v podstatě nemožné. V důsledku toho je výrazně oslabeno postavení poškozeného.“

Ostatné z toho dôvodu právní rády common law opustily v těchto případech požadavek (pravděpodobného) prokázání kauzálního nexu a vytvořily doktrínu tzv. „ztráty šance“ či „ztráty očekávání“ (loss of chance, loss of expectation), podle níž soud poměřuje či odhaduje (estimate) pravděpodobnost dosažení určitých šancí, pokud by byl zvolen určitý postup, a reflektuje tyto šance, zda jsou vyšší nebo nižší než ty, které by bylo možno očekávat při nenarušeném či řádném chodu věcí. Jinak řečeno, vychází se z toho, jaké by v případě lékařského postupu lege artis byly statisticky šance (prognózy) na úplné vyléčení, úplné odvrácení smrti či prodloužení života pacienta o určitou dobu.; bližie viz např. rozhodnutí britské House of Lords Gregg v. Scott z roku 2005, <http://www.parliament.the-stationeryoffice.co.uk/pa/ld200405/ldjudgmt/jd050127/greg-1.htm>.

Vzhľadom k tomu, že pojem príčinná súvislosť není právními předpisy v České republice nijak definován, což ostatně zdůraznil ve svém rozsudku i nalézací soud, nic nebrání judikatuře českých soudů, aby požadavek „stoprocentně“ prokazované příčinné souvislosti přehodnotila a přijala adekvátnější a realističtější výklad „způsobení škody“, který by vyrovnával slabší postavení poškozených. Naznačené řešení užívané v zemích common law se dle přesvědčení Ústavního soudu více přibližuje ideji spravedlivého řešení následků majících původ ve vztahu lékař - pacient, který je třeba nahlížet jako vztah panství, v němž má z mnoha důvodů, avšak především z důvodů znalostních, převahu moci právě lékař. Proto je třeba důsledněji chránit pacientovo základní právo na tělesnou integritu a v posledku, jak dokazuje řešený případ, i právo na život, a to i skrze výklad příslušných ustanovení občanského zákoníku týkajících se náhrady škody...“

³³ Pozri nálež ÚS SR sp. zn. II. ÚS 716/2016 z 24. októbra 2017 a nálež ÚS SR sp. zn. III. ÚS 409/2021 zo 14. decembra 2021 odkazujúc i na uznesenie ÚS ČR sp. zn. I. ÚS 1919/08.

Podstata konceptu „straty šance“ spočíva v poskytnutí čiastočnej kompenzácie za to, že v dôsledku protiprávneho konania nedošlo k zlepšeniu zdravia resp. nenastúpeniu choroby, t. j. v dôsledku protiprávneho konania klesne šanca (nádej) poškodeného na uzdravenie v percentuálnom vyjadrení výraznejšie ako by bola bývala klesla v porovnaní so šancou na uzdravenie, ktorú by bol mal bez daného protiprávneho konania. Predmetom kompenzácie je práve zásah do takejto šance na uzdravenie, vyjadrená mierou pravdepodobnosti, vo výške ktorej sa poskytuje aspoň čiastočná náhrada ujmy zodpovedajúca tomuto percentuálnemu vyjadreniu.

Napriek tomu, že s týmto konceptom slovenské a české sudy pracujú (i keď nie vždy z hľadiska jeho podstaty a zásad deliktneho práva správne³⁴), ako vhodnejší koncept preklenutia požiadavky súdnej praxe preukazovania kauzality s istotou pri vzniku ujmy na zdraví spôsobených toxickými látkami možno považovať skôr koncept zníženia miery dôkazu alebo obrátenie dôkazného bremena, ktorý bol v špecifických prípadoch medicínskej zodpovednosti potvrdený i na ústavnej úrovni nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II. ÚS 716/2016 z 24. októbra 2017:

„Miera dôkazu o existencii príčinnej súvislosti medzi skúmanými javmi určená stupňom absolútnej istoty, a tým vylučujúca jej procesnoprávne poznanie na základe obvyklého priebehu určitého skutkového deja, o pravdivosti ktorého nie sú rozumné pochybnosti, aj keď alternatívne možnosti jeho iného priebehu nemožno teoreticky úplne vylúčiť, je z ústavnoprávneho hľadiska neprimeraná.

V sporových súdnych konaniach, ktoré majú svoj pôvod vo vzťahoch lekár (zdravotnícke zariadenie) a pacient (klient), je aplikácia štandardného typu dôkazného sylogizmu (affirmanti incumbit probatio) nepostačujúca, ak zároveň naruša spravodlivú rovnováhu medzi dotknutými stranami tým, že nezohľadňuje typicky v týchto sporoch sa vyskytujúcu dôkaznú núdzu na strane poškodeného pacienta danú objektívnymi limitmi vyplývajúcimi z jeho postavenia, v dôsledku čoho dochádza k porušeniu aj jedného z aspektov práva na spravodlivé súdne konanie, ktorým je rovnosť jeho strán. Všeobecný súd je v takom prípade povinný proporcionálne vyvážiť vzájomné asymetrické postavenie týchto subjektov, pretože ináč sú na žalobcu (poškodeného) ako slabšiu stranu v ich vzájomnom vzťahu kladené neúmerne nároky, čím sa mu v súdnom konaní fakticky znemožňuje presadenie jeho hmotnoprávných nárokov. Spravodlivé usporiadanie procesných vzťahov medzi stranami sporu v týchto typových situáciách preto vyžaduje, aby slabšie postavenie poškodeného pacienta bolo kompenzované napríklad odklonom od tejto základnej konštrukcie delenia bremena tvrdenia alebo dôkazného bremena, a to napríklad jeho sekundárnym prenesením na žalovaného.“

³⁴ Vo vzťahu k inštitútu straty šance, o ktorého aplikácii sa zmieňujú viaceré české i slovenské súdne rozhodnutia, však vo väčšine prípadov a aplikácii tohto inštitútu vôbec nejde. Pri strate šance je totiž nahraditeľnou ujmou „strata šance/príležitosti“ ako kategória ujmy *sui generis*, pričom zasiahnutým statkom je šanca – „vyhliadka lepšej budúcnosti“ poškodeného napr. šanca na uzdravenie, šanca na výhru a pod. Náhrada škody sa poskytuje iba v rozsahu percentuálneho vyjadrenia stratenej šance. Väčšina českých i slovenských rozhodnutí používajúcich pojem straty šance však nekompensuje stratenú šancu ale vzniknutú ujmu na zdraví v plnom rozsahu za použitia inštitútu zníženej miery dôkazného bremena.

Napriek primárnej aplikácii na oblasť medicínskej zodpovednosti možno uvedené závery aplikovať i v iných obdobných vzťahoch, kde charakter vzniku ujmy na zdraví a asymetrické postavenie subjektov vedúce k dôkaznej núdzi na strane poškodeného vyžaduje vyvažovanie záujmov škodcu a poškodeného v záujme dosiahnutia spravodlivej rovnováhy vzájomného vzťahu.

Vo vzťahu k obráteniu dôkazného bremena ako nástroja riešenia nejstej kauzality môže ako referenčný zdroj prístupu k ustáleniu kauzality v prípadoch poškodenia zdravia fyzických osôb spôsobeného negatívnymi environmentálnymi vplyvmi poukázať na pôvodný návrh smernice EP a Rady, ktorou sa menia Smernica EP a Rady 2010/75 z 24. novembra 2010 o priemyselných emisiách (integrováná prevencia a kontrola znečisťovania životného prostredia) a Smernica Rady 1999/31/ES z 26. apríla 1999 o skládkach odpadov. Preambula návrhu smernice v znení prijatom Komisiou uvádza, že napriek tomu, že pri environmentálnych deliktach existujú presvedčivé epidemiologické dôkazy o negatívnom vplyve znečistenia životného prostredia na zdravie populácie, najmä v súvislosti s ovzduším, je pre obeť porušenia smernice 2010/75/EÚ náročné podľa procesných pravidiel týkajúcich sa dôkazného bremena, ktoré sa všeobecne uplatňujú v členských štátoch, preukázať príčinnú súvislosť medzi spôsobenou ujmu a porušením smernice. Výsledkom je, že vo väčšine prípadov pre obeť porušenia smernice 2010/75/EÚ neexistuje účinný spôsob, ako získať náhradu škody za ujmu spôsobenú takýmto porušením smernice.³⁵ Z tohto dôvodu návrh smernice navrhoval prispôbiť dôkazné bremeno uplatniteľné na takéto situácie uložením povinnosti členským štátom vo vzťahu k náhrade ujmy na ľudskom zdraví zabezpečiť, aby dôkaz o tom, že porušenie smernice nespôsobilo škodu, ani k nej neprispelo, bola povinná poskytnúť osoba zodpovedná za porušenie. Návrh smernice tak ukladal zabezpečiť v rámci procesnoprávných pravidiel členských štátov obrátenie dôkazného bremena, ktoré by spočívalo na zodpovednom subjekte (a nie na poškodenom), pričom poškodenej osobe by stačilo predložiť len také dôkazy, na základe ktorých sa možno domnievať, že porušenie smernice je príčinou ujmy spôsobenej na zdraví jednotlivca alebo k nej významne prispelo.³⁶

Uvedený návrh správne reflektuje potrebu úpravy veľmi nevýhodného postavenia poškodeného v takýchto sporoch o náhradu ujmy ako následku environmentálneho znečistenia, kedy je pre poškodené subjekty náročné podľa štandardných procesných pravidiel týkajúcich sa príčinnej súvislosti túto aj reálne preukázať a uniesť tak svoje dôkazné bremeno. Napriek tomu sa do ďalšieho znenia návrhu smernice takáto požiadavka na

³⁵ Pozri Proposal for a directive of the European parliament and of the Council amending Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control) and Council Directive 1999/31/EC of 26 April 1999 on the landfill of waste, COM/2022/156 final/3, Document 52022PC0156R(02) v znení schválenom Komisiou. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52022PC0156R%2802%29>.

³⁶ Navrhované znenie doplnenia Smernice EP a Rady 2010/75 z 24. novembra 2010 o priemyselných emisiách (integrováná prevencia a kontrola znečisťovania životného prostredia) o čl. 79 ods. 4 „Where there is a claim for compensation in accordance with paragraph 1, supported by evidence from which a causality link may be presumed between the damage and the violation, Member States shall ensure that the onus is on the person responsible for the violation to prove that the violation did not cause or contribute to the damage.“

členské štáty nepresadila a v rámci znenia textu diskutovaného v Rade sa vo vzťahu k členským štátom obrátenie dôkazného bremena nevyžaduje.³⁷ Dôvodom boli predovšetkým obavy niektorých členských štátov, do akej miery by bolo možné tieto pravidlá transponovať do ich vnútroštátnych poriadkov, keďže nie všetky členské štáty koncept obrátenia dôkazného bremena aktívne v oblasti deliktneho práva využívajú.

4.3 Predispozícia poškodeného na vznik ujmy

V súvislosti s ujмами na zdraví a predovšetkým tými, ktoré sa manifestujú až v dlhšom časovom období (čo je pri ujmach spôsobených environmentálnymi deliktami trvajúcej alebo pokračujúcej povahy veľmi častý prípad), môže do posudzovania reťazca príčinnej súvislosti vstúpiť otázka predispozícií poškodeného, ktoré existovali ešte pred vznikom ujmy a ktoré prispeli k vzniku výrazne vyššieho rozsahu ujmy, aký bolo možné reálne predvídať ako následok daného konania škodcu alebo protiprávneho stavu, za ktorý škodca zodpovedá alebo ktoré by v konečnom dôsledku samo aj bez daného protiprávneho konania alebo škodnej udalosti viedli k zhoršeniu zdravotného stavu poškodeného alebo k jeho smrti. V skúmanom prípade environmentálnych deliktov trvajúcej či pokračujúcej povahy ide o také zdravotné predispozície vzniku práve tej zdravotnej ujmy, ktorá je vedeckými štúdiami spájaná epidemiologickými štatistikami práve s expozíciou subjektu daným škodlivým látkam.

Vo vzťahu k vymedzeniu zodpovednosti škodcu (zodpovedného subjektu) sa v týchto prípadoch uplatňuje tzv. *eggshell skull* pravidlo (pravidlo krehkého poškodeného), pričom táto doktrína zároveň predstavuje výnimku z požiadavky objektívnej predvídateľnosti,³⁸ úzko prepojená s normatívnym kritériom pričítateľnosti o adekvátnej príčine.

Striktným uplatňovaním kritéria adekvátnej príčinnosti by totiž ujma takýchto poškodených nebola nahradená vôbec alebo nebola nahradená v plnom rozsahu z dôvodu chýbajúcej predvídateľnosti vzniku ujmy alebo jej vzniku vo vyššom ako predvídateľnom rozsahu. Preto doktrína *eggshell skull* prelamuje v týchto situáciách pravidlá vymedzenia adekvátnej príčinnosti a na základe pravidla, že škodca musí brať poškodeného takého, aký je (t. j. aj s jeho predispozíciami pre vznik ujmy), mu ukladá povinnosť nahradiť aj ujmu, ktorej vznik práve v nadväznosti na predispozície poškodeného nebolo možné objektívne predvídať.

Čisto technicky nenesie z právneho hľadiska zodpovedný subjekt zodpovednosť za predispozíciu poškodeného ale znáša zodpovednosť:

a) za jej aktiváciu (t. j. tak nástup ochorenia, ktoré by nebyť protiprávneho stavu aj napriek predispozícii nenastúpilo ale aj urýchlenie nástupu ochorenia, ak by k ujme

³⁷ Pozri znenie dostupné na: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CONSIL:ST_7310_2023_INIT.

³⁸ Bližšie k doktríne *eggshell skull* pozri NOVOTNÁ, M., ŠTEFANKO, J. Odras sociálneho prístupu pravidla *eggshell skull* v deliktnej práve európskeho soft law. In *Acta iuridica Olomucensia*. Vol. 11, 2016, suppl. 1, s. 61 – 73, ŠTEFANKO, J. Miesto a uplatnenie doktríny *eggshell skull* (krehkého poškodeného) v slovenskom práve. In NOVOTNÁ, M., ZORIČÁKOVÁ, V. *Náhrada nemajetkovej ujmy pozostalých a osobitostí nároku na náhradu nemajetkovej ujmy v medicínskom práve v podmienkach slovenského a českého práva*. Bratislava : TINCT, 2021, s. 96 – 122.

na zdraví došlo v dôsledku predispozície pravdepodobne aj vtedy, ak by k protiprávnemu stavu nedošlo), obdobne to platí pre reaktiváciu³⁹ nepriaznivého zdravotného stavu a

- b) za zhoršenie známeho skôr existujúceho stavu poškodeného.
- c) za urýchlenie vzniku ujmy, ktorá by v dôsledku predispozície poškodeného vznikla s najväčšou pravdepodobnosťou neskôr aj bez konania škodcu.⁴⁰

Predispozícia poškodeného pre vznik určitého typu ujmy na zdraví teda vo vzťahu ku kauzalite neprerušuje kauzálny reťazec, rovnako nemožno len z dôvodu predispozície poškodeného znížiť mieru pravdepodobnosti existencie príčinnej súvislosti.⁴¹

Vo vzťahu k rozsahu priznanej náhrady má uplatnenie pravidla krehkého poškodeného v prípadoch zväčšenia rozsahu vzniknutej ujmy na zdraví v dôsledku predispozície poškodeného v porovnaní s poškodeným bez takejto predispozície za následok, že aj takémuto poškodenému je poskytnutá úplná náhrada spôsobenej ujmy bez toho, aby bolo možné tento rozsah znížiť z dôvodu jeho predispozície pre vznik spôsobenej ujmy.

Ako uvádza Williams, ľudské telá sú príliš krehké a život príliš neistý, aby mohol škodca pohodlne kalkulovať, akú rozsiahlu ujmu môže spôsobiť bez toho, aby zapríčinil ujmu vážnejšiu.⁴²

5. Zavinenie ako predpoklad?

Zavinenie škodcu ako podmienka priznania náhrady ujmy je relevantným inštitútom k diskusii paradoxne nie vo vzťahu k skutkovej podstate zodpovednosti za škodu za zavinené protiprávne porušenie právnej povinnosti, kde platia aj v prípade environmentálnych deliktov štandardné deliktnoprávne pravidlá, ale vo vzťahu k zásahu do práva na priaznivé životné prostredie ako osobnostné právo.

Na domácej právnickej scéne sa totiž traduje, že zodpovednosť za vznik ujmy na osobnostnom práve je zodpovednosťou objektívnou.⁴³ Ak sa však pozrieme na tie zásahy do osobnosti, ktorých dôsledkom vzniká právo na finančné zadosťučinenie, zistíme, že vo svojej podstate ide aj v tomto prípade o klasický delikt. Zodpovedný subjekt sa musí dopustiť neoprávneného zásahu, ktorý musí spočívať buď v protiprávnom konaní alebo

³⁹ Pozri napr. *Bruneau v. Quick*, 187 Conn. 617 (1982).

⁴⁰ Pozri *McCahill v. New York Transportation Co.*, 94 N. E. 616 (1911).

⁴¹ Pozri Rozsudok NS ČR z 27. 9. 1990, sp. zn. 1 Cz 59/90, publ. pod R 21/1992, podľa ktorého: „Príčinná súvislosť medzi zavineným protiprávnym konaním žalovaného a vznikom škody na zdraví musí byť bezpečne preukázaná, nestačí tu iba pravdepodobnosť; nemožno ju však vylučovať iba z toho dôvodu, že protiprávne konanie škodcu dovŕšilo už existujúci nepriaznivý zdravotný (duševný) stav poškodeného.“

⁴² WILLIAMS, G. The Risk Principle. *Law Quarterly Review*. Vol. 77, 1961, no. 1, s. 196, cit. podľa STEELE, J. *Tort Law: Text, Cases, and Materials*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 189.

⁴³ ŠTEVČEK, M. Civilnoprávne nároky oprávnených osôb po smrti blízkej osoby. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*. Roč. 1, č. 1, 2008, s. 169; VOZÁR, J. In ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 84; KEREČMAN, P. Ešte raz o náhrade citovej ujmy v peniazoch. In *Justičná revue*. Roč. 55, č. 1, 2003, s. 96; rozsudok Najvyššieho súdu SR z 19. mája 2010, sp. zn. 5 Cdo 108/2009 alebo rozsudok Najvyššieho súdu SR z 19. mája 2010, sp. zn. 5 Cdo 202/2009.

v naplnení niektorej z objektívnych skutkových podstát zo zodpovednosti za škodu a v prípade vzniku ujmy na chránenom statku musí siahnuť do vlastných prostriedkov, aby poškodenému nahradil spôsobenú ujmu v peniazoch. Vo všeobecnosti v deliktno-právnej rovine je však východiskovým pravidlom pri zodpovednosti za protiprávne konanie korektív zavinenia, vďaka ktorému zákonodarca zamedzuje príliš širokému rozsahu zodpovednosti za spôsobenie škodových dôsledkov. Zodpovednosť založená na zavinení v deliktých vzťahoch je všeobecne platiacou zásadou nielen v slovenskom právnom prostredí a skutkové podstaty objektívnej zodpovednosti tvoria iba výnimku z tohto pravidla. Zodpovednosť za delikty na majetku preto môže vyzerat' dvojako – buď ako zodpovednosť za protiprávne ale súčasne zavinené konanie alebo ako výnimka z tohto pravidla objektívna zodpovednosť za zákonom predpokladanú škodovú udalosť.

Otázne je, čo vlastne vedie k záveru, že pri zásahu do osobnostných práv sa zavinenie v prípade protiprávneho zásahu (ak hovoríme o práve na finančné zadosťučinenie) nevyžaduje. Historicky rýchly proces novelizácie Občianskeho zákonníka spôsobil, že sa medzi prostriedky nápravy pri zásahoch do osobnosti vložilo právo na zadosťučinenie v peniazoch bez toho, aby došlo k zamysleniu sa nad predpokladmi (ochrana osobnosti v Občianskom zákonníku okrem neoprávnenosti zásahu o predpokladoch mlčí) a najmä nad vzťahom tohto práva k úprave náhrady škody. Rozdielne predpoklady pre vznik týchto dvoch práv totiž vedú k len ťažko zdôvodniteľnému disbalansu v právach – ak by poškodený utrpel ujmu na zdraví v dôsledku kontaminácie, v prípade absencie zavinenia mu právo na náhradu ujmy na zdraví nevzniká (§ 444 OZ), právo na finančné zadosťučinenie pre zásah do práva na priaznivé životné prostredie však aspoň podľa prevládajúcej mienky áno. A to napriek tomu, že zdravie je v hierarchii chránených absolútnych statkov a hodnôt vôbec nepochybne vyššie, než právo na primerané životné prostredie, ktoré je skôr prerekvizitou pre plné užívanie ostatných osobnostných práv vrátane práva na ochranu zdravia.

Absencia zavinenia celkom nedáva zmysel ani z iného pohľadu – ak akceptujeme, že zásah do osobnosti môže spočívat' v naplnení niektorej z objektívnych skutkových podstát zo zodpovednosti za škodu, prečo to isté neaplikujeme aj pri zodpovednosti za protiprávne zavinené konanie, ktorá je tiež ďalšou skutkovou podstatou zodpovednosti za škodu (§ 420 OZ)? Analogická aplikácia zavinenia ako ďalšieho predpokladu by vyriešila trvajúce hodnotové problémy vznikajúce s právom na finančné zadosťučinenie a náhradou ujmy podľa zodpovednosti za škodu, ktoré vychádzajú na povrch najmä v tých prípadoch, ak poškodenému vzniká právo na obidve z nich.

6. Špecifiká premlčania

Environmentálne delikty (najmä pokiaľ ide o staré environmentálne záťaž), kde je vznik udalosti s negatívnym dopadom na životné prostredie a vznik samotných ujmy (najmä na zdraví) rozložený vo veľmi dlhom časovom období alebo ujmy, ktorých vznik je detekovateľný až po dlhom časovom období po vystavení osoby negatívnemu pôsobeniu dotknutých látok alebo v prípadoch pokračujúceho deliktu, kde protiprávne konanie

škodcu kontinuálne pokračuje, je vzhľadom k časovému aspektu ťažiskovou pre priznanie kompenzácie za spôsobené ujmy otázka premlčania.

V príspevku sme ukázali viaceré línie, ktorými sa môže uberať uvažovanie o právnom základe pre kompenzáciu ujm naviazaných na environmentálne delikty. Odlišný právny základ uplatňovania nárokov následne vedie aj k určitým odlišným nuansám pri úvahách o premlčaní.

V prípade uplatňovania práva na finančné zadosťučinenie v dôsledku zásahu do osobnostného práva na priaznivé životné prostredie platí, že právo na priaznivé životné prostredie ako svojou povahou osobnostné právo sa nepremlčuje. Právo na upustenie od neoprávnených zásahov, ako ani právo dožadovať sa odstránenia následkov týchto zásahov, sa nepremlčujú. Premlčuje sa však právo na finančné zadosťučinenie ako právo majetkovej povahy (aj napriek tomu, že je naviazané na osobnostné právo), a to vo všeobecnej trojročnej premlčacej lehote. Lehota začína plynúť deň nasledujúci po dni, keď k zásahu do osobnostného práva došlo.⁴⁴ Výklad aplikovaný Najvyšším súdom tak môže viesť konajúci súd k záveru, že sa právo na finančné zadosťučinenie premlčí po troch rokoch odo dňa nasledujúceho po dni, v ktorom došlo prvýkrát k zásahu zo strany žalovaného zodpovedného subjektu. Optikou tohto výkladu by aj uvádzané nároky poškodených pri dlhodobom znečisťovaní životného prostredia bolo možné považovať za premlčané, ak od primárneho zásahu uplynuli viac ako tri roky. Prípady pokračujúcich či trvajúcich deliktov si však vyžadujú osobitné posúdenie. Z pohľadu premlčania to znamená, že k zásahu, od ktorého sa počíta premlčanie, dochádza každým (novým) dňom jeho trvania, a tak rátajúc od posledného dňa, v ktorom zásah trval, by nároky poškodených na finančné zadosťučinenie premlčané neboli.

Vo vzťahu k nárokom zo zodpovednosti za škodu je mechanizmus premlčania upravený špecificky, pričom režim premlčania sa mierne líši v nadväznosti na povahu vzniknutej ujmy (ujma na majetku vs. ujma na zdraví). Vo vzťahu k ujme na majetku, ktorá vznikla poškodeným na území dotknutom environmentálnym deliktom (napr. zníženie hodnoty majetku v dôsledku zamorenia škodlivými látkami a pod.), bude relevantné plynutie tak subjektívnej ako aj objektívnej premlčacej lehoty. Kým okamih začiatku plynutia subjektívnej lehoty bude klasicky naviazaný na kumulatívne splnenie podmienky vedomosti o škode a zároveň subjekte, ktorý za takto vzniknutú škodu zodpovedá, zákonný začiatok plynutia objektívnej lehoty, t. j. okamih vzniku škodnej udalosti, nemožno pri trvajúcich a pokračujúcich deliktoch ohraničiť prvotným protiprávnym konaním, resp. prvotnou škodnou udalosťou, ak právny poriadok pre vznik zodpovednosti protiprávne konanie nevyžaduje. Pri pokračujúcich deliktoch je objektívny začiatok plynutia premlčacej lehoty naviazaný na každé jedno protiprávne konanie, ktorým sa pokračuje v právom reprobovanej činnosti. Pri trvajúcich deliktoch zase vtedy, keď určitý stav, ktorý vyplynul zo škodnej udalosti alebo protiprávneho úkonu, kontinuálne prispieva k vzniku ujmy či prispieva k zvyšovaniu rozsahu, príp. k zvyšovaniu intenzity škôd už skôr vzniknutých, dochádza k vzniku škodnej udalosti vždy kontinuálne dlhotrvajúcim pôsobením, v dôsledku čoho zastáva-me názor, že objektívna premlčacia lehota začína plynúť vždy každým ďalším dňom trva-

⁴⁴ R 58/2014.

nia deliktu. Zásadnejší význam by však mal mať tento fakt pri plynutí subjektívnej premlčacej lehoty. Posúdenie by sa malo odvíjať od toho, či ujma, ktorá vznikla, má charakter jednotlivéj (ohraničiteľnej) škody alebo charakter kontinuálne sa zväčšujúcej škody. V prvom prípade začína plynúť premlčacia lehota od okamihu vedomosti poškodeného o škode a zodpovednom subjektu samostatne pre každú takúto jednotlivú škodu. V druhom prípade možno uvažovať o dvoch prístupoch. Buď by sme postupovali tak, že každý deň chápeme takúto škodu ako inú (novovygenerovanú) škodu v zmysle, že skonzumuje škody z predošlých dní. Týmto sa bude posúvať vedomosť poškodeného o vzniku takejto škody, a tým aj začiatok plynutia premlčacej lehoty. Druhý prístup chápe takúto kontinuálnu škodu jednoducho ako celok už od jej prvotného vzniku.

V tomto prípade je nevyhnutné nárok zažalovať do dvoch rokov od vedomosti o jeho vzniku a zodpovednom subjekte, pričom v tomto prípade sa plynutie premlčacej lehoty vzťahuje aj na následné škody, ktoré vzniknú v budúcnosti a budú v príčinnej súvislosti s daným trvajúcim deliktom.

Pri práve na náhradu ujmy spôsobenej na zdraví sa kombinované plynutie premlčacích lehôt neuplatní a plynie iba dvojročná subjektívna premlčacia doba, pričom objektívna lehota neplynie. Uvedené reflektuje špecifiká charakteru ujmy na zdraví, ktorej vznik sa môže v určitých prípadoch prejaviť (a poškodený sa o nej dozvie) až so značným časovým oneskorením po vzniku udalosti, ktorá škodu spôsobila. V kontexte vzniku ujmy na zdraví, ktoré vznikli u subjektov v dôsledku vystavenia škodlivým látkam, je pre začiatok plynutia premlčacej lehoty ich práv na náhradu ujmy na zdraví pri trvajúcich deliktach relevantný okamih vedomosti o existencii prvotnej ujmy na zdraví a subjekte, ktorý za túto škodu zodpovedá (obe podmienky musia byť splnené kumulatívne). Pre každú ďalšiu ujmu začína plynúť nová premlčacia lehota v čase, keď sa o nej poškodená strana a o tom, kto za túto ujmu zodpovedá, dozvie.⁴⁵

Záver

Poškodzovanie jednotlivých zložiek životného prostredia (či už vo forme starých environmentálnych záťaží alebo kontinuálneho ohrozovania či narušovania životného prostredia rôznymi činnosťami), ktorého sme napriek výrazne sa presadzujúcej agende ochrany životného prostredia a klímy stále svedkami tak v globálnom, ako aj národnom rozmere. Kým identifikácia a možnosti kompenzácie vzniknutých environmentálnych ujmy sú jedným z ťažiskových oblastí práva životného prostredia v rámci ochrany jeho jednotlivých zložiek ako verejných statkov, príspevok sa posúva v skúmaní ďalej. Ďalej od tohto primárneho zdroja poškodenia smerom k jeho dosahom na práva a právom chránené statky jednotlivých subjektov v oblasti civilného práva. Vo vzťahu k týmto subjektom identifikuje potenciálne individuálne nároky poškodených na náhradu majetkovej a nemajetkovej ujmy spôsobenej zásahom do životného prostredia, pričom dôraz je kladený predovšetkým na trvajúce, či prípadne pokračujúce environmentálne delikty.

⁴⁵ Obdobne KOZIOL, H. *Österreichisches Haftpflichtrecht. Band I. Allgemeiner Teil.* 4. vyd. Wien : Jan Sramek Verlag 2020, s. 837.

Práve spojenie trvajúcej či pokračujúcej povahy deliktu s jeho environmentálnym charakterom prináša viaceré špecifiká pri posudzovaní nárokov na kompenzáciu vzniknutej ujmy poškodeným. Tieto osobitosti boli nasvietené tak v rámci konceptu náhrady nemajetkovej ujmy spôsobenej zásahom do práva na priaznivé životné prostredie ako osobnostného práva, keď tradične doktrínálne i judikatúrne ponímané predpoklady zodpovednosti za zásah do osobnostných práv vo všeobecnosti neprináša pri osobnostnom práve na priaznivé životné prostredie uspokojivé a koncízne výsledky (chýbajúci predpoklad protiprávnosti či chýbajúci predpoklad zavinenia), rovnako však boli analyzované aj pri vzťahoch o náhradu škodu (najmä pri ujme na zdraví spôsobenej znečistením životného prostredia). Tradičné posudzovanie predpokladov vzniku zodpovednosti za škodu tu naráža na svoje limity najmä pri ustálení kauzality v prípadoch dlhotrvajúceho vystavenia subjektov nežiaducim vplyvom poškodeného životného prostredia, nemožnosti zistenia kauzálneho priebehu s istotou či situáciám, keď k vzniku ujmy spôsobenej environmentálnymi deliktmi viedli aj zdravotné predispozície poškodeného.

Modifikovaný prístup bol v nadväznosti na trvajúci charakter deliktu (napr. staré environmentálne záťaž, ktoré kontinuálne prispievajú k ďalšiemu a ďalšiemu poškodzovaniu životného prostredia) načrtnutý aj pri plynutí civilnoprávných premlčacích lehôt práv na náhradu nemajetkovej či majetkovej ujmy, keď práve nepretržitost' pôsobenia generujúca nové ujmy či zvyšovanie rozsahu už vzniknutých ujmy alebo pravdepodobnosti ich vzniku odôvodňuje záver, že k zásahu, od ktorého sa počítá premlčanie, dochádza nielen prvotným zásahom, ale každým ďalším dňom jeho trvania.⁴⁶

Literatúra

- DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T. *Kauzalita v civilním právu se zaměřením na medicínskoprávní spory*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2016
- DOLEŽAL, T., DOLEŽAL, A. Problematika využití teorie ztráty šancí. In *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. Vol. 7, 2017, č. 1
- FEDAK, K., M., BERNAL, A., CAPSHAW, Z. A., GROSS, S. Applying the Bradford Hill criteria in the 21st century: how data integration has changed causal inference in molecular epidemiology. In *Emerging Themes n Epidemiology*, 2015, č. 12
- HAACK, S. Correlation and causation. The „Bradford Hill criteria“ in epidemiological, legal and epistemological perspective. In Martín-Casals, M., Papayannis, D. M. *Uncertain Causation in Tort Law*. Cambridge : Cambridge University Press, 2016
- HILL, A. B. The Environment and Disease: Association or Causation? *Proceedings of the Royal Society of Medicine*, 1965, 58, č. 5
- MELZER, F., TĚGL, P. a kol. *Občanský zákoník – velký komentář*. Svazek I. § 1 – 117. Praha : Leges, 2013
- KERECMAN, P. Ešte raz o náhrade citovej ujmy v peniazoch. In *Justičná revue*. Roč. 55, č. 1, 2003
- KNAP, K., ŠVESTKA, J., JEHLIČKA, O. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4. podstatne preprac. a dopl. vyd. Praha : Linde, 2004.

⁴⁶ Príspevok vychádza z právneho stanoviska vypracovaného autorkami, viažuceho sa k možnostiam odškodnenia občanov regiónu Zemplín za ujmy vyplývajúce zo znečistenia ich prostredia polychlórovanými bifenyli (PCB), kde na základe vedeckých štúdií realizovaných vo vzťahu k environmentálnej kontaminácii polychlórovanými bifenyli, bola v oblasti východného Slovenska v areáli bývalého podniku Chemko Strážske, š. p., identifikovaná jedna z najvyšších úrovni kontaminácie PCB látkami na svete.

- KOZIOL, H. *Österreichisches Haftpflichtrecht. Band I. Allgemeiner Teil*. 4. vyd. Wien : Jan Sramek Verlag, 2020
- MELZER, F. Doktrína ztráty šance v recentní judikatuře českého ÚS a NS. In NOVOTNÁ, M., ZORIČÁKOVÁ, V. *Náhrada nemajetkové ujmy pozostalých a osobitosti nároku na náhradu nemajetkové ujmy v medicínském práve v podmienkach slovenského a českého práva*. Bratislava : TINCT, 2021
- MELZER, F. *Metodologie nalézání práva*. Úvod do právní argumentace. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 211, s. 142
- MELZER, F. Nová úprava základní skutkové podstaty deliktní odpovědnosti v českém právu. In JURČOVÁ, M., NOVOTNÁ, M. (eds.) *Náhrada škody ako prostriedok nápravy v súkromnom práve*. Praha : Leges, 2016
- NEUTRA, R. R., CRANOR, C. F., GEE, D. The use and misuse of Bradford Hill in U. S. tort law. In *Jurimetrics*. Vol. 58, č. 2, 2018. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/26771494>
- NOVOTNÁ, M., ŠTEFANKO, J. Odras sociálneho prístupu pravidla eggshell skull v deliktnom práve európskeho soft law. In *Acta iuridica Olomucensia*. Vol. 11, 2016, suppl. 1
- ONDŘEJOVÁ, E. *Ochrana osobnosti v common law a českém právu*. Praha : Leges, 2016
- ROTHMAN, K. J., GREENLAND, S. Causation and causal inference in epidemiology. In *American Journal of Public Health*. Roč. 95, 2005, č. 1
- SKLENÁROVÁ, M. Přípustnosť náhrady „stratenej šance“ v slovenskom deliktnom práve. In *Súkromné právo*. 2022, č. 6
- STEELE, J. *Tort Law: Text, Cases, and Materials*. 3rd ed. Oxford : Oxford University Press, 2014
- ŠTEFANKO, J. Miesto a uplatnenie doktríny eggshell skull (krehkého poškodeného) v slovenskom práve. In NOVOTNÁ, M., ZORIČÁKOVÁ, V. *Náhrada nemajetkové ujmy pozostalých a osobitosti nároku na náhradu nemajetkové ujmy v medicínském práve v podmienkach slovenského a českého práva*. Bratislava : TINCT, 2021
- ŠTEVČEK, M. Civilnoprávne nároky oprávnených osôb po smrti blízkej osoby. In *Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae*. Roč. 1, 2008, č. 1
- ŠTEVČEK, M., DULAK, A., BAJÁNKOVÁ, J., FEČÍK, M., SEDLAČKO, F., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Občiansky zákonník I. § 1 – 450. Komentár*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2019
- TOMOSZKOVÁ, V., TOMOSZEK, M. *Esenciální obsah práva na příznivé životní prostředí*. In Müllerová, H. a kol. *Právo na příznivé životní prostředí: Nové interpretační přístupy*. Praha : Ústav státu a práva AV ČR, 2016
- WILLIAMS, G. The Risk Principle. In *Law Quarterly Review*. Vol. 77, 1961, č. 1